



Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Juridiska institutionen

Pierre Eriksson

Envars befogenheter och rättigheter
Med särskilt inriktning på värdar

Tillämpade studier
30 högskolepoäng

Handledare

Universitetslektor Gösta Westerlund

Ämnesområde

Straffrätt

Termin

Vårterminen 2008

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund & Syfte	4
1.2 Metod & Material	6
1.3 Avgränsning & Disposition	7
2. Grundläggande fri- och rättigheter	8
2.1 Regeringsformen	8
2.2 Europakonventionen	9
2.2.1 Artikel 5 – Rätt till frihet och säkerhet	9
2.2.2 Artikel 6 – Rätt till rättvis rättegång	10
2.2.3 Artikel 8 – Rätt till skydd för familj- och privatliv	11
2.3 Viktiga principer för polisingripanden	11
2.3.1 Legalitetsprincipen	11
2.3.2 Behovsprincipen	12
2.3.3 Proportionalitetsprincipen	12
2.3.4 Ändamålsprincipen	12
2.3.5 Likhetsprincipen	13
2.3.6 Objektivitetsprincipen	13
3. Grundläggande straffrätt	14
3.1 Vad är ett brott?	14
3.2 Rekvisit	15
3.2.1 Objektiva rekvisit	16
3.2.2 Subjektiva rekvisit	16
3.3 Ansvarsfrihetsgrunder	17
3.4 Några vanliga brott	18
3.4.1 Misshandel	18
3.4.2 Olaga hot och hot mot tjänsteman	18
3.4.3 Olaga frihetsberövande	19
3.4.4 Olaga intrång	19
3.4.5 Stöld och snatteri	20
3.4.6 Rån	20
3.4.7 Bedrägligt beteende	21
3.4.8 Skadegörelse och åverkan	21
4. Envarsgripande	22
4.1 När kan ett envarsgripande bli aktuellt	22
4.1.1 Brott som kan leda till envarsgripande	23
4.1.2 Bar gärning eller flyende fot	23
4.1.3 Efterlyst för brott	24
4.2 Hur skall ett envarsgripande gå till väga	25
4.2.1 Rätten att använda våld	25
4.2.2 Skyddsvisitation	27
4.2.3 Överlämna till närmaste polisman	28
4.3 Putativt envarsgripande	29

5. Nödvärn	30
5.1 När kan det bli fråga om nödvärn	30
5.1.1 Påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp	30
5.1.2 Hinder för att egendom återtas på bar gärning	32
5.1.3 Olovligen trängt in eller försöker sig in	33
5.1.4 Vägrar lämna bostad	33
5.2 Ansvarsfrihet vid nödvärn	34
5.2.1 Angreppets beskaffenhet	34
5.2.2 Det angripnas betydelse	34
5.2.3 Omständigheterna i övrigt	35
5.2.4 Försvarlighetsbedömningen	35
5.3 Putativt nödvärn	36
5.4 Nödvärnsexcess	37
5.5 Nöd	38
6. Samarbete mellan värd och ordningsvakt	39
6.1 Bistå i ordningsvaktens arbete	39
6.2 Kolla väskor, legitimation och visitera	40
6.3 Tjänstemannaskydd	41
7. Avslutande reflektioner	43
8. Käll- och litteraturförteckning	44
8.1 Offentligt tryck	44
8.2 Rättsfall	44
8.3 Litteratur och tidskrifter	45

1. Inledning

1.1 Bakgrund & Syfte

Behovet av trygghet i olika former är ett av mänsklighetens allra mest grundläggande behov.¹ För att känna sig tillfredställd med sin tillvaro måste personen känna sig trygg i sin vardag. En rädsla för att bli utsatt för brott eller annat liknande kan ha kraftigt negativa följder för en människas välbefinnande. Trygghet kan skapas på många olika sätt. Den självklart bästa är genom att utrota brottslighet och andra faror. Tyvärr är dock detta en utopi som nog aldrig kommer att uppnås. Brottslighet som hotar individens trygghet, eller i vart föreställningen av ett sådant hot, kommer nog alltid finnas. Att jag här tar upp föreställningen är för att i denna psykologiska diskussion är den faktiska brottsligheten egentligen inte det som är viktig utan snarare rädslan för brottslighet. Enligt en artikel av Västerbro stämmer den massmediala rapporteringen tyvärr inte alltid överens med den faktiska brottsstatistiken och detta fenomen kan få stora konsekvenser.²

Det är samhällets uppgift att försöka ge sina medborgare en sådan trygghet som krävs för att de ska känna välbefinnande och detta försöker samhället på olika sätt göra. Den allra mest grundläggande insatsen samhället gör är att sätta upp ett regelsystem som förbjuder vissa negativa handlingsmönster, som till exempel att slå någon annan. Genom att lista misshandel som ett brott följer också genom andra delar av regelsystemen en rätt att försvara sig själv mot ett sådant angrepp och till och med i viss utsträckning genom ett envarsgripande stävja sådant brott. Dagens civiliserade samhälle har dock valt att försöka undvika att medborgarna själva skipar rättvisa då detta historiskt har gett mindre goda erfarenheter. Istället har man byggt upp ett rättssystem som skall ta hand om dömandet och straffandet av dem som bryter mot samhällets normer. Man har också funnit att alla individer inte själva har kapaciteten att försvara sin egen rätt att slippa bli utsatta för brottsliga angrepp eller gripa den som är skyldig. Man har därför skapat ett polisväsende som skall skydda oss medborgare och ge oss ökad trygghet. Vid sidan av detta finns tillhörande rättsväsende med åklagare, advokater och domstolar.

¹ Se till exempel Abraham Maslovs behovstrappa från 1943.

² Västerbro, Medierna skapar rädsla.

Sedan långt tillbaka i tiden har det dock funnits till polisen kompletterande, ja till och med ibland konkurrerande, funktioner. Stundtals har polis och andra mer civila grupper gått hand i hand och in i varandra.³ I dagsläget har vi ett system där polisens arbete till allt större del kompletteras av ordningsvakter och väktare. Bevakningsföretagen har på senare år växt i betydelse och för dem finns det åtskilliga regleringar som styr deras verksamhet. Tillståndskrav mm finns för att man vill hålla viss kontroll på att denna viktiga funktion även fortsättningsvis skall hålla den standard som krävs av en del i vårt så viktiga rättssystem. För även om det är fråga om privata rättssubjekt har de en viktig roll att spela.

Något som alltid funnits, men som på senare år kommit upp alltmer i debatten, är de mer oreglerade privata rättsskipande funktionerna. När rapporterna om brott blir allt fler och polisen upplevs ha allt mindre resurser tar inte sällan medborgarna saken i egna händer och skapar medborgargarden och liknande. Denna verksamhet har flera gånger visat sig gå över gränsen och slutat i tragedier. Samtidigt måste vi se det som en konsekvens av människors behov av trygghetskänsla och en naturlig följd när samhället misslyckas att skapa denna känsla. Det är dock inte medborgargarden som är min huvudsakliga inriktning på denna uppsats utan snarare den verksamhet som ligger på gränsen mellan de reglerade bevakningsföretagen och det helt privata, nämligen användningen av värdar som ordningshållare. Dessa kan alltmer synas på krogar, nöjeställningar och andra ställen där de har en funktion som ofta till stor del innefattar ordningshållning. Jag har själv erfarenhet av att jobba som värd och har därigenom ställts inför flera situationer där regelsystemen ställts på sin spets och dess styrkor, svagheter och svårigheter har blottats. Jag har också sett vikten av att man har god kunskap i vad reglerna säger, detta för att man skall kunna genomföra ett såväl korrekt som väl genomfört arbete. En mindre god kunskap om reglerna leder till endera att man riskerar att agera felaktigt eller att man drar sig för att agera alls, vilket bådaddera kan få mycket olyckliga följder. Fel använt kan dessa försök att skapa ökad trygghet få motsatt effekt. Detta har rapporter om våld från krogvakter och annat liknande visat på. Rätt använt kan de olika rättigheterna att ingripa vid brott som vi alla har, däremot vara ett mycket viktigt och trygghetshöjande instrument.

³ Munck m fl s15f.

Eftersom det idag inte finns några regler för vem som får agera som värd, det är ju ur samhällets synvinkel inget annat än enskilda individer utan extra befogenheter, finns det heller inget krav på extra utbildning. Om inte arbetsgivaren har ordnat sådan innebär det att värdarna inte har mer kunskap om sina rättigheter och skyldigheter än vad gemene man har. Utan att ha några vetenskapliga belägg för detta är min personliga erfarenhet att kunskapsnivån på detta område är förhållandevis låg. Grundskoleutbildningen tar upp denna typ av frågor ytterst översiktligt och samhällets individer har snarare en uppfattning om hur det borde vara än hur det egentligen är. Ofta men inte alltid stämmer detta överens. Det är dock önskvärt att öka kunskapen om skyldigheter och rättigheter, särskilt för personer som skall arbeta som värddar och därmed bli en del av den ordningshållande och trygghetshöjande funktionen i samhället.

Mitt syfte med denna uppsats är att utreda, klarlägga och sammanfatta de viktigaste juridiska frågorna för enskilda individer som genom sin anställning eller privat ingriper mot brott eller ordningsstörningar av olika slag. Jag vill att den skall kunna ge ökad kunskap för enskilda personer i allmänhet och de som arbetar som till exempel värddar i synnerhet. Förhoppningsvis kan detta arbete skapa förutsättningar för bättre rutiner och ökad kunskap som leder till ett bättre utfört arbete. Detta i sin tur hoppas jag i förlängningen kan skapa en viss ökad trygghet i samhället och kan därmed öka vårt gemensamma välbefinnande.

1.2 Metod & Material

Metoden är traditionellt juridisk såtillvida att utgångspunkten är lagtext med bakomliggande förarbeten samt praxis. Detta kompletteras till mycket stor del med uttalanden i doktrin och från JO. Till detta kommer också till viss del egna erfarenheter av praktisk tillämpning av de behandlade juridiska frågorna. Denna praktiska erfarenhet av reglernas tillämpning berikar på flera ställen framställningen med mindre vetenskapliga men ändå, i mitt tycke, mycket viktiga reflektioner.

1.3 Avgränsningar & Disposition

Eftersom uppsatsen behandlar flera förhållandevis omfattande rättsområden fordras för denna uppsats omfattande avgränsningar. Tyngdpunkten rakt igenom kommer att ligga på vad som är relevant i praktiken snarare än att behandla juridiskt intressanta med praktiskt ointressanta frågor. Urvalet av vad som kan beaktas som relevant är i första hand gjort av mig själv från mina egna erfarenheter med viss ledning av vad som tagits upp i doktrinen.

Jag inleder i kapitel 2 med att behandla grunderna för vårt rättssystem då jag anser att dessa är viktiga att ha i bakhuvudet när man läser denna uppsats. Det är när man glömmer bort dessa grundläggande principer som avarter kan uppkomma. Syftet bakom lagarna är särskilt viktigt att beakta när man har att göra med denna typ av lagar när bedömningen ofta i praktiken handlar om lämpligheten i ett agerande. Jag kommer i kapitel 3 att behandla grunderna för straffrätten vilken är viktig att ha kunskap om för att kunna bedöma om rätt att använda sig av till exempel envars-gripande eller nödvärn föreligger. Här kommer också vissa viktiga brottstyper nämnas i förbifarten. För den som söker djupare kunskaper kring specifika brottstyper hänvisas till litteratur som behandlar brottsbalken specifikt.⁴

Efter denna mer grundläggande inledning kommer jag i kapitel 4 och 5 in på de för den enskilde mycket viktiga rättigheterna envars-gripande och nödvärn. Det är på dessa två områden som uppsatsens tyngdpunkt ligger och dessa behandlas förhållandevis ingående. Avslutningsvis behandlar jag i kapitel 6 några praktiskt viktiga frågeställningar kring samarbetet mellan så kallade värddar och ordningsvakter samt kommer med några avslutande reflektioner. Min förhoppning är att denna disposition på bästa sätt underlättar förståelsen av ämnet och bereder dig som läsare en positiv läsupplevelse.

⁴ Till exempel Holmqvist m fl och Dahlström m fl.

2. Grundläggande fri- och rättigheter

2.1 Regeringsformen

I en stat som Sverige där staten fungerar förhållandevis bra och rättssystemet inte gör alltför många stora övertramp aktualiseras sällan frågan om medborgarnas grundläggande rättigheter. Detta tror jag är farligt då dessa hela tiden måste försvaras om man vill bibehålla ett väl fungerande system. Trots att denna typ av rättigheter sällan diskuteras finns det i vår regeringsform ett kapitel där några av de viktigaste rättigheterna som varje medborgare är tillförsäkrad gentemot det allmänna. Regeringsformen (RF) skyddar alltså inte från övergrepp mellan enskilda individer.⁵ Vissa av rättigheterna i RF kan inskränkas genom lag när det tillgodoser ett syfte som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle, håller sig inom ramen för vad som är nödvändigt för ändamålet, inte sträcker sig så långt att den utgör hot mot den fria åsiktsbildningen, inte görs enbart på politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.⁶ Andra rättigheter är absoluta och kan alltså inte inskränkas om inte grundlagen ändras. Särskilda skyddsregler vad gäller yttrande-, demonstrations- och informationsfriheten finns i 2:13-14 RF. Där stadgas att dessa friheter kan begränsas med hänsyn till ordning, säkerhet och viss brottsbekämpning.

Exempel på friheter enligt kapitel 2 Regeringsformen är: Yttrandefrihet (frihet att på olika sätt uttrycka tankar, åsikter eller känslor) Informationsfrihet (frihet att inhämta och mottaga upplysningar, samt i övrigt ta del av andras yttranden), Mötesfrihet (frihet att anordna eller besöka sammankomst), Demonstrationsfrihet (frihet att anordna eller delta i demonstration på allmän plats), Föreningsfrihet (frihet att sammansluta sig med andra), Religionsfrihet (frihet att utöva alternativt slippa utöva religion). Särskilt intressant för rättsväsendet är skyddet i 2:6 RF som till stor del överlappar skyddet i Europakonventionens artikel 8 (se nedan), Där ges medborgaren skydd mot kroppsbesiktning, kroppsvisitation, husrannsakan, liknande intrång, undersökning av brev eller annan förtrolig försändelse, hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal eller annat förtroligt meddelande. RF 2:8 skyddar mot frihetsberövande. Med frihetsberövande menas inte bara inlåsning i ett fängelse utan också mindre genomgripande åtgärder som begränsar rörelsefriheten.

⁵ Westerlund, Straffprocessuella tvångsmedel s 10.

⁶ RF 2:12.

Att kortvarigt instänga folk på till exempel en läktare för att undvika att två rivaliserande supportergrupper skall hamna i bråk kan däremot inte anses som en inskränkning i rörelsefriheten på det sätt som avses i 2:8 RF. Gemensamt för skyddet i 2:6 och 2:8 RF är att det kan inskränkas genom lag enligt vad ovan stadgades och det är ofta genom dessa lagar polismyndigheten och andra hämtar sin rätt till tvångsmedel. Viktigt att påpeka är att om inte inskränkningar i skyddet stadgats enligt förutsättningarna i RF får alltså inte rättigheterna heller kränkas. Det är till stor del därför poliser, ordningsvakter och andra myndighetspersoner måste ha lagstöd i sitt agerande. Annars kan de komma att kränka de grundlagsskyddade rättigheterna. Enskilda däremot har större frihet, men begår inte sällan brott enligt brottsbalken eller annan lagstiftning om de kränker de grundlagsskyddade rättigheterna.

2.2 Europakonventionen

Europakonventionen har inte grundlagsstatus i svensk lagstiftning, utan är införd som en vanlig lag, men liknar ändå på många sätt grundlagarna. Svensk lagstiftning skall så långt det bara går tolkas så att den stämmer överens med europakonventionens bestämmelser. Dessutom får inte lag eller annan föreskrift enligt 2:23 RF meddelas i strid mot konventionen. Dess bestämmelser kring skydd för vissa rättigheter måste beaktas i samband med användning av olika former av tvångsmedel. Jag har valt ut tre i detta sammanhang relevanta artiklar och kommer nedan att behandla delar av dessa.

2.2.1 Artikel 5 – Rätt till frihet och säkerhet

1. Var och en har rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen får berövas friheten utom i följande fall och i den ordning som lagen föreskriver:

- a) när någon är lagligen berövad friheten efter fällande dom av behörig domstol,*
- b) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten, antingen därför att han underlåtit att uppfylla en domstols lagligen meddelade föreläggande eller i syfte att säkerställa ett fullgörande av någon i lag föreskriven skyldighet,*
- c) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten för att ställas inför behörig rättslig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha begått ett brott, eller när det skäligen anses nödvändigt att hindra honom från att begå ett brott eller att undkomma efter att ha gjort detta,*
- d) när en underårig genom ett lagligen meddelat beslut är berövad friheten för att undergå skydds-
uppfostran eller för att ställas inför behörig rättslig myndighet,*
- e) när någon är lagligen berövad friheten för att förhindra spridning av smittosam sjukdom eller därför att han är psykiskt sjuk, alkoholmissbrukare, missbrukare av droger eller lösdrivare,*
- f) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten för att förhindra att han obehörigen reser in i landet eller som ett led i ett förfarande som rör hans utvisning eller utlämning.*

2. Var och en som arresteras skall utan dröjsmål och på ett språk som han förstår underrättas om skälen för åtgärden och om varje anklagelse mot honom.

3. Var och en som är arresterad eller på annat sätt berövad friheten i enlighet med vad som sagts under punkt 1 c skall utan dröjsmål ställas inför domare eller annan ämbetsman, som enligt lag får fullgöra dömande uppgifter, och skall vara berättigad till rättegång inom skälig tid eller till frigivning i avvaktan på rättegång. För frigivning får krävas att garantier ställs för att den som frigives inställer sig till rättegången.

4. Var och en som är arresterad eller på annat sätt berövad friheten skall ha rätt att begära att domstol snabbt prövar lagligheten av frihetsberövandet och beslutar att frige honom, om frihetsberövandet inte är lagligt.

5. Var och en som arresterats eller på annat sätt berövats friheten i strid med bestämmelserna i denna artikel skall ha rätt till skadestånd.

Som kommentar till artikel 5 kan nämnas att uppräkningsen i 5.1 är uttömmande och att frihetsberövande alltså endast kan bli aktuellt i dessa sex fall. För detta arbete torde 5.1c vara mest relevant.

2.2.2 Artikel 6 – Rätt till rättvis rättegång

Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Domen skall avkunnas offentligt, men pressen och allmänheten får utestängas från rättegången eller en del därav av hänsyn till den allmänna moralen, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller då minderårigas intressen eller skyddet för parternas privatliv så kräver eller, i den mån domstolen finner det strängt nödvändigt, under särskilda omständigheter när offentlighet skulle skada rättvisans intresse.

2. Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts.

3. Var och en som blivit anklagad för brott har följande minimirättigheter:

a) att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom,

b) att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar,

c) att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde som han själv utsett eller att, när han saknar tillräckliga medel för att betala ett rättegångsbiträde, erhålla ett sådant utan kostnad, om rättvisans intresse så fordrar,

d) att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom,

e) att utan kostnad bistås av tolk, om han inte förstår eller talar det språk som används i domstolen.

Värd att lyfta fram särskilt är 2:a punkten i paragrafen, den så kallade oskyldighetspresumtionen. Även om konventionen i första hand riktar sig mot myndighetsutövning bör även enskilda ha med sig denna princip när de tänker på skuld i samband med brott. Alltför ofta tycks allmänheten, inte sällan påhejade av media, döma misstänkta på förhand. Detta kan få allvarliga konsekvenser för såväl den oskyldigt misstänkte som den enskilde som agerar på en felaktig alltför lös misstanke.

2.2.3 Artikel 8 – Rätt till skydd för familj- och privatliv

- 1. Var och en har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.*
- 2. Offentlig myndighet får inte ingripa i denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till den nationella säkerheten, den allmänna säkerheten eller landets ekonomiska välbefinnande, till förebyggande av oordning eller brott, till skydd för hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.*

Till skillnad från de ovan två behandlade artiklarna är artikel 8 avsevärt mer kortfattad och svårtydd. I skyddet som artikel 8 ger kan nämnas skydd mot kroppsvisitation och kroppsbesiktning, påtvingad medicinsk eller psykiatrisk undersökning, undersökning av bagage och bilar, fotografering av misstänkta, tagande av fingeravtryck och blodprov, granskande av brev, telegram och telefonsamtal.⁷ Inskränkning i detta skydd kan endast skapas när förutsättningarna som stadgas i andra delen av artikeln är uppfyllda.

2.3 Viktiga principer för polisingripanden

Som ovan nämnts har medborgarna många viktiga rättigheter och ett omfattande skydd mot ingripanden från polis och andra myndigheter. Men som också redan sagts finns det lagar som trots allt ger viss rätt att under vissa förutsättningar bryta igenom rättighetsskyddet för att vidta för samhället nödvändiga åtgärder. Många av dessa lagar ger polisen befogenheter att agera. Befogenhet enligt lag kan dock inte alltid anses vara skäl nog för att berättiga ett ingripande från polisens sida. För att ett polisingripande mot en enskild skall vara rättsenligt fordras att polisen beaktar åtminstone de sex nedan behandlade grundläggande principerna.⁸ Dessa principer gäller som sagt var i första hand polisen men bör, och i vissa fall måste också beaktas av enskilda som gör till exempel ett envarsgripande.

2.3.1 Legalitetsprincipen

Legalitetsprincipen innebär att en polis eller annan myndighetsutövare skall ha lagstöd för sina handlingar. Myndighetspersoner får därför inte ingripa hur som helst med en person med hänvisning till att han anser det lämpligt med mindre än att handlandet har lagstöd. Legalitetsprincipen har också tolkats så att när det finns lagstöd att ingripa kan det också finnas en skyldighet att göra så.

⁷ Westerlund, Straffprocessuella tvångsmedel s 9.

⁸ Westerlund, Ordningsstörande brott s 60.

En polis är alltså skyldig att upprätthålla allmän ordning och säkerhet och därigenom ingripa mot personer som begår brott eller ordningsstörningar om skyldigheten begränsas av till exempel någon av de nedan beskrivna principerna.⁹

2.3.2 Behovsprincipen

Endast när ett ingripande är nödvändigt för att avvärja eller undanröja en farlig situation eller störning får det enligt behovsprincipen ske. Detta har tolkats som att en polis ska sträva efter att en vidtagen åtgärd skall vara så lite ingripande för den enskilda individen som bara är möjligt. Åtgärden måste dock vara ägnad och tillräcklig för att uppnå avsett resultat och den skall upphöra så snart resultatet är uppnått eller visar sig omöjligt att uppnå.¹⁰

2.3.3 Proportionalitetsprincipen

En åtgärd som vidtas måste stå i proportion till det intresse som den avser att skydda. Det kan alltså inte anses tillåtet att en polis, även om han har rätt att bruka sitt tjänstevapen, skjuter en person som är på väg mot en annan person för att spotta på honom. Skulle däremot personen vara på väg för att knivhugga personen kan det anses proportionerligt att bruka desto grövre våld från polisens sida för att hindra angreppet. Åtgärden måste alltså anpassas efter situationen och i vissa lägen bör polisen kanske hellre låta ett brott ske än att försöka hindra det om inga proportionellt riktiga åtgärder kan vidtas.

2.3.4 Ändamålsprincipen

För att inte lagarna som ger polisen olika befogenheter skall missbrukas och användas för icke önskade ändamål finns en princip som innebär att befogenheter endast får användas i de syften som lagen avser.

⁹ RPS, Tillsynsenheten, dnr VKA-128-2414/03.

¹⁰ RPS, Tillsynsenheten, dnr VKA-128-2414/03.

2.3.5 Likhetsprincipen

Likhetsprincipen innebär att myndigheten skall sträva att behandla människor lika eftersom detta är en naturlig följd av att människor skall anses som lika värda. Har man valt en lösning i en situation skall man senare i en liknande situation i möjligaste mån välja samma lösning. Att välja olika lösningar från fall till fall är alltså inte acceptabelt med mindre än att omständigheterna varierar så pass att situationerna kan bedömas som tillräckligt olika för att objektivet motivera olika lösningar.

2.3.6 Objektivitetsprincipen

Myndigheter skall enligt 1:9 RF iakttaga saklighet och opartiskhet i sin offentliga förvaltning och i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen.

3. Grundläggande straffrätt

3.1 Vad är ett brott?

Brottsbalkens första kapitelns första paragraf definierar begreppet brott enligt följande: ”Brott är gärning, för vilken i denna balk eller annan lag eller författning är stadgat straff som nedan sägs”. Det är alltså inte endast i brottsbalken som bestämmelser kring brott finns utan även i många andra lagar. Till exempel regleras narkotikabrott och trafikbrott i andra lagar. Det som krävs för att en gärning skall anse som ett brott är alltså en beskrivning av gärningen och en beskrivning av en påföljd som kan följa på brottet. De straff som föreskrivs i lagen är böter och fängelse. Andra brottspåföljder såsom villkorlig dom, skyddstillsyn, överlämnande till vård, fotboja med mera är oftast omvandlingar av fängelsestraff. För att en person skall kunna ställas till ansvar för ett fullbordat brott måste samtliga delar eller rekvisit som det inom straffrätten kallas (se mer nedan) vara uppfyllda. För vissa brott fodras inte att brottet fullbordats utan ansvar kan inträda redan vid en tidigare tidpunkt. Till exempel är försök till stöld straffbart och då krävs det inte att den förmögenhetsöverföring som stadgas i straffbudet har blivit genomförd. Dock krävs uppsåt för avsikten att genomföra förmögenhetsöverföringen.¹¹

Djur eller maskiner anses inte kunna begå brott utan det är endast människor som i lagens mening kan begå brott och straffas.¹² Barn under sju år anses inte kunna begå brott medan de som är över sju år samt de psykiskt sjuka med en förståndsnivå som motsvarar åtminstone en sjuårings kan begå brott i lagens mening. En annan sak är att påföljderna av naturliga skäl blir avsevärt begränsade jämfört med om en frisk vuxen person skulle begå en liknande handling.

¹¹ Mer om osjälvständiga brottsformer i till exempel Leijonhufvud Wennberg s 102f.

¹² Holmqvist m fl s 27.

En oerhört viktig princip inom straffrätten är legalitetsprincipen som har sin grund i 2 kap 10§ RF. Den innebär att för att en gärning skall anses som straffbar skall det finnas uttryckligt lagstöd för detta. Att analogiskt tolka straffrätten så att andra liknande handlingar blir straffbara är alltså inte godtagbart i vårt rättssystem. Hur detta stämmer överens med de domslut som skapar nya uppsåtsformer som i praktiken gör att fler personer kan straffas utan att för den skull ha fått något mandat för detta genom ändringar i lagen kan självklart ifrågasättas. Denna diskussion ligger dock utanför denna uppsats omfång.

3.2 Rekvisit

Som ovan nämnts finns det i ett straffstadgande ett antal olika omständigheter som skall vara uppfyllda för att en gärning, eller för den delen icke-gärning skall anses såsom ett brott. Behandlar vi till exempel paragraf 8:1 BrB, brottet stöld:

”Den som olovligen tager vad annan tillhör med uppsåt att tillägna sig det, dömes om tillgreppet innebär skada för stöld till fängelse”

Här ser vi att någon skall taga någonting, det skall tillhöra någon annan, det skall vara olovligen och tillgreppet skall innebära skada, detta är de objektiva rekvisiten. I BrB 1 kap § 2 stadgas att gärning beskriven som brott enligt brottsbalken, om ej annat sägs, skall anses som brott endast då den begås uppsåtligen. Gärningsmannen skall med vett och vilja ha utfört brottet, för att det skall anses straffbart såtillvida att inte annat är stadgat. Det krävs alltså att gärningsmannen har uppsåt till såväl att olovligen taga vad annan tillhör, att det ska innebära skada och att han avser att tillägna sig det han tager. Detta är de subjektiva rekvisiten.

Alla brott har alltså både en subjektiv och en objektiv sida. För att ansvar för ett brott skall kunna bli aktuellt måste enligt täckningsprincipen såväl alla objektiva som subjektiva rekvisit täckas vid tidpunkten för den brottsliga gärningen. Undantag från denna princip får endast ske om det anges särskilt i lagtexten.¹³

¹³ Leijonhufvud, Wennberg s 67.

3.2.1 Objektiva rekvisit

Objektiva rekvisit är alltså de yttre förutsättningar som skall anses uppfyllda för att ett brott eller en brottstyp skall föreligga.¹⁴ Det finns olika typer av brottsrekvisit, handlingsrekvisit, effektrekvisit och gärningsmoment. Handlingsrekvisit är yttre handlingar som krävs för brottet, i ovanstående brott det olovliga tagandet. För ett rent handlingsbrott, t ex mened, 15:1 BrB, krävs ingen effekt. I ovanstående exempel krävdes dock en skada, alltså en effekt. Stöld är alltså ett effektbrott. Ett annat exempel är mord som förutsätter att effekten död har inträffat, annars är det antagligen fråga om en grov misshandel. Övriga objektiva rekvisit, dvs. de som varken utgör handling eller effekt brukar i litteraturen kallas gärningsmoment. I stöldexemplet är den omständigheten att objektet måste tillhöra annan ett gärningsmoment.

3.2.2 Subjektiva rekvisit

Som ovan har nämnts är det alltså inte nog att enbart de objektiva rekvisiten är uppfyllda för att ett brottsligt ansvar för en gärning skall uppstå. Det fodras även att något av de två subjektiva rekvisiten uppsåt eller oaktsamhet föreligger. Huvudregeln är som sagt var att uppsåt krävs, endast när så föreskrivs kan oaktsamhet vara tillräckligt.

Med uppsåt menas i vardagligt språk att personen handlade med vilja, eller mer formellt som att han vidtog handlingen med vett och vilja¹⁵. Som konsekvens av detta utesluts helt handlingar företagna under sömn, medvetlöshet, hypnos eller dylikt.¹⁶ Det räcker inte att uppsåt finns för en del av brottet utan uppsåtet måste täcka alla delar, dvs. alla objektiva rekvisit måste vara täckta av uppsåtet för att ansvar skall inträda för ett uppsåtligt brott.

Man skiljer mellan i huvudsak tre olika uppsåtsbegrepp: direkt, indirekt och likgiltighetsuppsåt. Direkt uppsåt är det vanligaste och enklaste, där handlar det om att gärningsmannan åsyftat den uppstådda effekten, antingen i sig självt eller som en del i en vidare handling.

¹⁴ Holmqvist m fl s 29.

¹⁵ Holmqvist m fl s 38.

¹⁶ Leijonhufvud, Wennberg s 56.

När det är fråga om ett indirekt uppsåt så är inte själva effekten självt något eftersträvansvärt men den är nödvändig och kommer säkert inträffa för att man skall kunna uppnå det egentliga målet, alltså får man effekten på köpet. Vid likgiltighetsuppsåt krävs att gärningsmannen insett risken för effekten samt att han varit likgiltig till förverkligandet av effekten.

Det finns alltså vissa brott som uttryckligt inte kräver uppsåt utan där oaktsamhet är tillräckligt för att en begången gärning skall kunna straffas såsom ett brott. Rekvisitet oaktsamhet har ingen klar definition men kan förklaras som en avvikelse från erforderlig aktsamhet.¹⁷ Domstolen får göra en objektiv och en subjektiv bedömning av handlandet. Det första steget är att utifrån gällande ordnings- och säkerhetsföreskrifter bedöma om beteendet rent objektivt är oförsvarligt. Nästa steg blir att bedöma hur en normalt försiktig person hade handlat i samma situation. Om gärningsmannens beteende enligt någon av dessa kriterier har brutit gör man med beaktande av gärningsmannens individuella egenskaper, erfarenheter och vana en bedömning om den oförsvarliga bedömningen kan läggas gärningsmannen till last.¹⁸

3.3 Ansvarsfrihetsgrunder

Även om alla subjektiva och objektiva rekvisit för ett brott är uppfyllda kan det finnas goda skäl att inte straffa en person som vidtagit en handling som är att anse som ett brott. En person som knuffar undan en person som annars blivit påkörd av en bil, någon som tar en annan persons brandsläckare för att släcka en brand innan den sprider sig, eller håller fast en person som annars slagit ett litet barn, gör ju något beaktansvärt som självklart inte bör straffas. I 24 kap BrB återfinns såväl objektiva (1-4 och 7 §§) som subjektiva (6 och 8-9 §§) ansvarsfrihetsgrunder. Dessa gäller för alla brottsbeskrivningar, dvs. inte bara de i brottsbalken utan också i andra lagar. Följden av att en ansvarsfrihetsgrund är tillämplig är att även om alla rekvisit för ett brott är uppfyllda skall gärningsmannen gå fri från ansvar. Mer om några av ansvarsfrihetsgrunderna behandlar jag under punkt 5 i denna uppsats.

¹⁷ Holmqvist m fl s 43.

¹⁸ Leijonhufvud, Wennberg s 62 f.

3.4 Några vanliga brott

Sammanställer man alla de gärningar som i brottsbalken och i andra lagar kriminaliserats får vi ihop hundratals, dvs. alltför många att behandla i denna uppsats. Jag har dock valt ut några som är särskilt vanliga och som man kan komma att stöta på i olika sammanhang, särskilt om man arbetar som värd. Behandlingen är ytterst översiktlig och för den som önskar en mer ingående diskussion kring dessa och andra brott i brottsbalken rekommenderar jag boken *Brott och påföljder* skriven av Dahlström m.fl.

3.4.1 Misshandel

BrB 3 kap 5 § *Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för misshandel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.*

Misshandel är ett tyvärr ganska vanligt brott i vårt samhälle, särskilt när alkohol eller andra droger finns inblandade. Som framgår av paragrafen krävs inte något större våld för att brottet skall anses fullbordat. Att enbart hårt rycka tag i någons arm kan vara misshandel om det framkallar smärta. Värt att poängtera är dock att den som begår brottet måste ha haft uppsåt för att kunna dömas för misshandel. Har personen som rycker tag i någons arm inte uppsåt att framkalla smärta eller kroppsskada kan han/hon inte dömas för misshandel. Det kan dock istället bli fråga om ofredande eller oaktsamhetsbrottet vållande till kroppsskada enligt BrB 3:7 §.

3.4.2 Olaga hot och hot mot tjänsteman

BrB 4 kap 5 § *Om någon lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom, döms för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.*

BrB 17 kap 1 § *Den som med våld eller hot om våld förgriper sig å någon i hans myndighetsutövning eller för att tvinga honom till eller hindra honom från åtgärd däri eller hämnas för sådan åtgärd, dömes för våld eller hot mot tjänsteman till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Det samma skall gälla, om någon sålunda förgriper sig mot den som tidigare har utövat myndighet för vad denne däri gjort eller underlåtit.*

För att det skall kunna bli fråga om olaga hot måste alltså flera saker till, dels skall det förekomma ett hot genom att man lyfter vapen eller hotar med brottslig gärning. Det skall också vara ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan. För att hotet skall vara straffbart som olaga hot krävs att den hotade känner allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet.

Att hota en person som är omöjlig att skrämman kan alltså inte vara straffbart såtillvida han inte har tjänstemannaskydd enligt BrB 17 kap. När det gäller hot mot tjänsteman finns inget krav på att den hotade skall ha blivit rädd. Däremot måste denne ha uppfattat hotet som allvarligt menat.

3.4.3 Olaga frihetsberövande

BrB 4 kap 1 § *Den som bemäktigar sig och för bort eller spärrar in ett barn eller någon annan med uppsåt att skada honom eller henne till liv eller hälsa eller att tvinga honom eller henne till tjänst eller att öva utpressning, döms för människorov till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid.*

BrB 4 kap 2 § *Den som i annat fall än som sägs i 1 eller 1 a § för bort eller spärrar in någon eller på annat sätt berövar honom eller henne friheten, döms för olaga frihetsberövande till fängelse, lägst ett och högst tio år.*

Olaga frihetsberövande är ett brott som den som i sin tjänst eller på annat sätt regelbundet använder sig av till exempel envarsgripande bör väl känna till eftersom det är detta han eller hon riskerar att göra sig skyldig till. Att bortföra någon, tvinga person att följa med mot sin vilja eller spärra in någon, eller på annat sätt beröva personen friheten utan att ha laga stöd för detta är alltså att klassas som olaga frihetsberövande och som straffskalan visar anses det som ett mycket allvarligt brott.

3.4.4 Olaga intrång

BrB 4 kap 6 § *Den som olovligen intränger eller kvarstannar där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg, dömes för hemfridsbrott till böter.*

Intränger eller kvarstannar någon eljest obehörigen i kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe, dömes för olaga intrång till böter.

Olaga intrång är ett brott som inte sällan väktare kan träffa på i sin tjänst. Uppräkningen av platser är förhållande vis och inkluderar till exempel en nöjespark. Dock kan det under öppettider för verksamheter där man tar betalt för vistelse på området istället bli fråga om bedrägligt beteende (se nedan). Med att intränga åsyftas personer som från början är obehörig men ändå tränger sig in medan kvarstanna avser personer som kan ha varit behöriga att komma in på platsen men som vägrar lämna den efter uppmaning. Värt att påpeka är att det för normalgraden av olaga intrång inte stadgas fängelsestraff varför ett envarsgripande inte kan göras (se nedan).

3.4.5 Stöld och snatteri

BrB 8 kap 1 § *Den som olovligen tager vad annan tillhör med uppsåt att tillägna sig det, dömes, om tillgreppet innebär skada, för stöld till fängelse i högst två år.*

BrB 8 kap 2 § *Är brott som i 1 § sägs med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för snatteri dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.*

Rekvisiten för stöldbrottet är som jag behandlat ovan att någon skall taga något olovligen, det skall tillhöra någon annan, det skall finnas ett uppsåt att tillägna sig det tagna och det skall innebära en skada. Tar en person något som inte har ett ekonomiskt värde kan det inte vara fråga om stöld, dock egenmäktigt förfarande enligt BrB 8 kap 8 §. Den mindre allvarliga stölden, det så kallade snatteriet bedöms mildare, men är ändå ett stort problem i bland annat handel. För att något skall bedömas som snatteri skall summan vara lägre (under 800 kronor¹⁹) och tillvägagångssättet enkelt.

3.4.6 Rån

BrB 8 kap 5 § *Den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats på bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, dömes för rån till fängelse, lägst ett och högst sex år. Detsamma skall gälla om någon med sådant våld eller hot tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.*

Är förfarande som avses i första stycket med hänsyn till våldet, hotet eller omständigheterna i övrigt av mindre allvarlig art, dömes dock ej för rån utan för annat brott som förfarandet innefattar.

Rånbrottet liknar till stor del stöldbrottet (se ovan avsnitt 3.4.5) med den skillnaden att våld, hot eller motstånd vid återtagande av stöldgods måste till. Paragrafen i sig beskriver brottet tämligen ingående varför någon vidare kommentar kanske inte är nödvändig. Värt att påpeka är kanske den stora skillnaden i straffsatsen om man jämför stöld och rån. Att som gärningsman använda våld vid stölden eller att hindra återtagandet av stöldgodset kan bli en påföljdmässig kostsam affär.

¹⁹ Dahlström m fl s 161.

3.4.7 Bedrägligt beteende

BrB 9 kap 1 § Den som medelst vilseledande förmår någon till handling eller underlåtenhet, som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, dömes för bedrägeri till fängelse i högst två år. För bedrägeri döms också den som genom att lämna oriktig eller ofullständig uppgift, genom att ändra i program eller upptagning eller på annat sätt olovligen påverkar resultatet av en automatisk informationsbehandling eller någon annan liknande automatisk process, så att det innebär vinning för gärningsmannen och skada för någon annan.

BrB 9 kap 2 § Är brott som i 1 § sägs med hänsyn till skadans omfattning och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för bedrägligt beteende dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Begagnar sig någon av husrum, förtäring, transport, tillträde till föreställning eller annat dylikt, som tillhandahålles under förutsättning av kontant betalning, och gör han ej rätt för sig, dömes, vare sig han vilseleder någon eller ej, för bedrägligt beteende. Detta gäller dock icke, om gärningen avser värde, som ej är ringa, och om den i övrigt är sådan som sägs i 1 §.

Bedrägeri och bedrägligt beteende är ett brett och ofta tillämpat brottsområde. Jag tänker inte i denna korta genomgång behandla hela brottet utan bara 9 kap 2§ 2 st. det så kallade snyltningsbrottet. Det kan vara fråga om att någon begagnar sig av husrum, förtäring, transport, tillträde till föreställning eller annat dylikt som tillhandahålls under förutsättning av kontant betalning och vederbörande inte gör rätt för sig. Om en person till exempel klättrar över ett staket som omgärdar en nöjespark i syfte att undandra sig att erlægga entréavgift begår han alltså brottet bedrägligt beteende. Samma sak om han åker någon av attraktionerna på nöjesfältet med ett åkband som han vet är ogiltigt.

3.4.8 Skadegörelse och åverkan

BrB 12 kap 1 § Den som förstör eller skadar egendom, fast eller lös, till men för annans rätt därtill, döms för skadegörelse till böter eller fängelse i högst ett år

BrB 12 kap 2 § 1 st Är brott som i 1 § sägs med hänsyn till skadans obetydlighet och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för åverkan dömas till böter.

En tyvärr inte alltför ovanlig företeelse är att av olika skäl förstöra eller skada egendom. Detta kan då bli fråga om skadegörelse eller i mindre allvarliga fall åverkan. Även om brotten är tätt besläktade är gränsen mellan skadegörelse och åverkan mycket viktig att känna till eftersom åverkan endast är ett bötesbrott och därmed inte ger möjlighet till envarsgripande. Gränsen mellan åverkan och skadegörelse torde i de fall där inte andra omständigheter än värdet av det som förstörts spela in ligga på samma nivå som mellan snatteri och stöld, dvs. ca 800 kronor.²⁰

²⁰ NJA 1988 s 351.

4. Envarsgripande

RB 24 kap 7 § Om det finns skäl att anhålla någon, får en polisman i brådskande fall gripa honom även utan anhållningsbeslut.

Om den som har begått brott, på vilket fängelse kan följa, påträffas på bar gärning eller flyende fot, får han gripas av envar. Envar får också gripa den som är efterlyst för brott. Den gripne skall skyndsamt överlämnas till närmaste polisman.

4.1 När kan ett envarsgripande bli aktuellt?

RB 24 kap 7 § öppnar upp för gripanden även i andra fall än när anhållningsbeslut finns. Den är dels ämnad för att ge poliser ett praktiskt verktyg att bekämpa brott. Det blir lätt skrottretande att tänka sig att polisen skall ringa upp en åklagare och få beslut om anhållande för att få möjlighet att gripa en person som håller på att göra ett bankrån, misshandla någon och så vidare. Men den ger också dig, mig och alla andra en möjlighet att själva i vissa fall gripa en brottsling, ett så kallat envarsgripande. En polis får som regel inte gripa någon med stöd av andra stycket i paragrafen, undantag från detta finns i 35§ LUL vilket behandlar personer som inte fyllt 15 år.²¹ Denna rätt att gripa någon under 15 år gäller även för andra som även i andra sammanhang räknas som envar. Envarsrätten tillkommer alltså inte endast de som arbetar som värdar eller liknande utan vem som helst och är en ganska långtgående befogenhet som tyvärr tycks vara mindre känd bland gemene man. De förutsättningar som måste vara uppfyllda är att det måste vara ett tillräckligt allvarligt brott som kan ge fängelse och gärningsmannen måste påträffas på bar gärning eller flyende fot. Nedan skall jag gå in lite närmare på dessa kriterier.

Dock vill jag innan jag går vidare, påpeka att det inte alltid är lämpligt att göra ett gripande trots att denna paragraf ger rätt till det. I samband med gripanden enligt denna paragraf bör man ta hänsyn till de grundläggande principer som finns i vårt rättssamhälle, särskilt de som togs upp för polisens arbete. Det kan också vara ytterst farligt att gripa en brottsling som upptäcks när han begår brott eller undanhåller sig från polisen. Därför bör man tänka sig för innan man agerar även om man har juridisk rätt att göra så.

²¹ Westerlund, Ordningsstörande brott s 53.

4.1.1 Brott som kan leda till envarsgripande

De brott som kan leda till envarsgripande är alltså de, som anses så allvarliga att de kan leda till fängelsestraff. Detta är faktiskt snarast huvudregeln varför man kan säga att de flesta brott ger rätt till envarsgripande. Det är dock viktigt att påpeka att det inte är alla! Bland undantagen kan nämnas olaga intrång och åverkan som jag diskuterat ovan. Gör man ett envarsgripande i dessa fall riskerar man att åtalas för olaga frihetsberövande vilket är ett mycket allvarligt brott. Det ställs alltså vissa krav på att den som gör ett envarsgripande har viss kunskap om vad som utgör brott, hur brott rubriceras och hur straffskalorna ser ut.

4.1.2 Bar gärning eller flyende fot

Begreppet bar gärning och flyende fot kan vid en första anblick tyckas lättförståeligt. Det handlar främst om att man ser när brottet begås och vem som begår det eller att man har sett brottslingen begå gärningen och sedan förföljer honom kontinuerligt därefter för att sedan gripa honom. I dessa fall är begreppet förhållandevis okomplicerat. Men vad händer om brottslingen springer runt ett hörn och du tappar honom ur sikte några sekunder. Eller om du tappar bort honom någon minut. Eller får du till och med gripa honom en timme senare om du ser honom och är helt säker på att det är han som är tjuven. Tänker man sig in i dessa situationer blir det genast lättare att förstå att begreppet bar gärning eller flyende fot kanske inte är helt okomplicerat.

Högsta domstolen har i NJA 1994 s 48 bedömt begreppet bar gärning i samband med nödvärnsbestämmelserna. Westerlund menar att vad som anses som bar gärning enligt HD även måste anses omfattas av det vidare begreppet ”bar gärning eller flyende fot” i RB 24:7 2 st.²² I detta rättsfall hörde en person någon som krossade hans bilruta och gav sig omedelbart ut för att finna den skyldige. Han hittade honom efter någon enstaka minut och nyttjade sig av sin nödvärnsrätt. Detta ansågs tillåtet, att han sedan ansågs ha använt onödigt mycket våld är för vår bedömning oviktigt. Det är alltså enligt HD tillåtet att förlora den skyldige ur sikte några sekunder och till och med någon minut.

²² Westerlund, Straffprocessuella tvångsmedel s 52.

Viss försiktighet bör dock iakttas när så är fallet eftersom risken att man förväxlar personer och griper en oskyldig är överhängande. Risken är också att den skyldige gör sig av med eventuella bevis och sedan hävdar sig vara oskyldig och det blir en ord mot ord situation där utgången är oviss. Delvis med detta som grund har domen också kritiserats²³ och jag skulle inte rekommendera att man utnyttjade denna utvidgade rätt till gripande i en situation i praktiken om man inte var mer än totalt säker på vad man gör.

4.1.3 Efterlyst för brott

Rätten att gripa någon som är efterlyst för brott innebär inte på något sätt att man får gripa vem som helst som är misstänkt för ett brott. Endast polisman kan gripa på misstanke. Här åsyftas endast personer som en myndighet formellt har efterlyst. Det är myndigheten som tagit beslut om efterlysningen som har ansvaret för att envarsrätten gäller. I praktiken kan denna rätt vara svår att utnyttja då gemene man sällan har särskilt bra koll på vem till exempel polisen har efterlyst. Att bara gå på lösa rykten om att polisen vill prata med en person är inte tillfredställande utan man bör vara säker på att det verkligen har gått ut en riktig efterlysning. Värt att poängtera i sammanhanget är att rymma från en kriminalvårdsanstalt inte är ett brott och att det därför inte finns rätt att gripa en person bara för att han betraktas som rymling.²⁴

²³ T ex Westerlund, Straffprocessuella tvångsmedel s 53.

²⁴ Westerlund, Straffprocessuella tvångsmedel s 53.

4.2 Hur skall ett envarsgripande gå till väga

Ett gripande måste inte nödvändigtvis gå till så som kanske föreställningen säger att någon trycker upp någon mot väggen, sätter på handklovar och säger att du är gripen. Detta kan tvärtom vara rent regelvidrigt och medföra att man senare blir åtal. För att en person skall vara gripen behöver inte ens orden ”du är gripen” uttalas utan det kan följas av situationen som sådan, inte heller behöver våld alltid användas även om så ibland kan vara nödvändigt och tillåtet (se nedan).

Att frivilligt följa med in på ett kontor efter att ha ertappats med att snatta kan vara tillräckligt för att ett gripande skall ha uppstått.²⁵ Denna åsikt som också delats av JK²⁶ har kritiserats i doktrinen²⁷ och av RÅ. Jag kan instämma i denna kritik då jag anser att man riskerar att formalisera vardagliga situationer i alltför stor grad. Man kan tänka sig en situation där en butiksanställd ertappar en person med att snatta, sätter sig ner och talar med personen som visar ånger och man kanske om personen är ung även talar med föräldrarna. Enligt JO:s linje skulle detta innebära ett gripande och om man väljer att inte överlämna snattaren till polisen bryter den butiksanställda mot lagen. Detta förefaller orimligt. Så länge förfarandet bygger på verklig frivillighet och utan inblandning av våld eller annat tvång anser jag därför att det både är lämpligt och juridiskt riktigt att inte anse handlandet som ett gripande.

4.2.1 Rätten att använda våld

BrB 24:2 § *Rymmer den som är intagen i kriminalvårdsanstalt eller som är häktad, anhållen eller annars berövad friheten eller sätter han sig med våld eller hot om våld till motvärn eller gör han på annat sätt motstånd mot någon under vars uppsikt han står, då denne skall hålla honom till ordningen, får det våld brukas som med hänsyn till omständigheterna är försvarligt för att rymningen skall hindras eller ordningen upprätthållas. Detsamma skall gälla, om någon annan än som nu har nämnts gör motstånd i ett sådant fall.*

Om rätt för polismän och viss annan personal att bruka våld finns i övrigt föreskrifter i polislagen (1984:387)

²⁵ JO 2000/01 s 137 och NJA 1990 s 324.

²⁶ SOU 1982:39 s 247f.

²⁷ Westerlund, Straffprocessuella tvångsmedel s 52.

PL 10 § *En polisman får, i den mån andra medel är otillräckliga och det med hänsyn till omständigheterna är försvarligt, använda våld för att genomföra en tjänsteåtgärd, om*

- 1. han möts med våld eller hot om våld,*
- 2. någon som skall häktas, anhållas eller annars med laga stöd berövas friheten försöker undkomma eller polismannen annars möts av motstånd när han skall verkställa ett sådant frihetsberövande,*
- 3. det är fråga om att avvärja en straffbelagd handling eller en fara för liv, hälsa eller värdefull egendom eller för omfattande skada i miljön,*
- 4. polismannen med laga stöd skall avvisa eller avlägsna någon från ett visst område eller utrymme eller verkställa eller biträda vid kroppsvisitation, kroppsbesiktning eller annan liknande åtgärd, vid beslag eller annat omhändertagande av egendom eller vid sådan husrannsakan som avses i rättegångsbalken,*
- 5. polismannen med laga stöd skall stoppa ett fordon eller annat transportmedel eller skall kontrollera ett fordon eller ett fordon last,*
- 6. polismannen annars med laga stöd har att bereda sig tillträde till, avspärra, tillstänga eller utrymma byggnad, rum eller område, biträda någon i myndighetsutövning med en sådan eller någon liknande åtgärd eller vid exekutiv förrättning enligt vad som är föreskrivet därom, eller*
- 7. åtgärden i annat fall är oundgängligen nödvändig för den allmänna ordningens eller säkerhetens upprätthållande och det är uppenbart att den inte kan genomföras utan våld.*

I fall som avses i första stycket 4 och 6 får våld mot person brukas endast om polismannen eller den som han biträder möts av motstånd.

Om rätt att i vissa fall bruka våld finns i övrigt föreskrifter i 24 kap. brottsbalken.

Om den som ska gripas sätter sig till motvärn eller på annat sätt hindrar gripandet, får man med hänvisning till ovanstående två paragrafer använda så mycket våld som behövs för att klara av gripandet. Men våldet måste vara försvarligt (jmf nödvärnets inte uppenbart oförsvarligt) och stå i proportion till brottet. Det är alltså knappast tillåtet att lägga krokben för en som snattat en godispåse. Risken för skador hos gärningsmannen kan inte anses stå i proportion till straffvärdet för att ha snattat en godispåse. Våldet skulle med största sannolik därför inte anses som försvarligt. Fasthållning, grepp och nedläggning är antagligen de vanligaste formerna av gripandevåld, men även dessa ofta mer skonsamma våldsformer måste användas med urskiljning. Vid bedömning av vilket våld som kan anses som försvarligt får hänsyn tagas till förutsättningarna hos den som skall gripas och ställas mot den som utför gripandet. Är det fråga om två stora män som ska gripa en ung flicka är självklart mindre våld försvarligt än om omständigheterna varit omvänd. Viktigt att poängtera är att våld alltid skall vara en sista utväg. Det får inte användas om det räcker att tala med en person. Ofta torde en uppmaning om att stanna kvar vara tillräcklig och denna bör i görligaste mån ske diskret. Ett lugnt och värdigt ingripande kan antagligen också i de flesta situationer bidra till att situationen löses på ett så smidigt sätt som möjligt.

4.2.2 Skyddsvisitation

PL 19 § *En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig*
1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand, eller
2. för att hans identitet skall kunna fastställas.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter
1. vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken, eller
2. föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom, om det finns särskild anledning anta att den som avses med åtgärden bär ett sådant föremål med sig och det med hänsyn till omständigheterna kan antas att föremålet kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

PL 29 § *Det som föreskrivs i 10 § första stycket 1, 2 och 4 gäller även sådan vaktpost eller annan som vid Försvarmakten tjänstgör för bevakning eller för att upprätthålla ordning. Föreskrifterna i 10 § första stycket 1-4 gäller även tjänsteman vid Kustbevakningen som enligt särskilda bestämmelser medverkar vid polisiär övervakning. Bestämmelsen i 10 § första stycket 2 gäller dessutom den som annars med laga stöd ska verkställa ett frihetsberövande och bestämmelsen i samma paragraf första stycket 4 den som i myndighetsutövning har befogenhet att verkställa någon sådan åtgärd som där anges. Vid ingripande med stöd av 10 § första stycket 4 tillämpas också andra stycket samma paragraf.*

När den som avses i första stycket med laga stöd berövar någon friheten eller avlägsnar någon, tillämpas också 19 § 1.

Bestämmelserna i 10 a och 13 §§ gäller också en ordningsvakt, om inte annat framgår av hans eller hennes förordnande. Har en ordningsvakt omhändertagit någon, gäller dock att den omhändertagne skyndsamt ska överlämnas till närmaste polisman. I fråga om befogenhet för en tjänsteman vid Kustbevakningen att tillämpa 13 § finns särskilda bestämmelser.

Bestämmelserna i 17 a § gäller också när någon är skyldig att under en brottsutredning stanna kvar hos någon annan myndighet än en polismyndighet. Lag

Paragrafen om skyddsvisitation behandlar i och för sig endast polisman men gäller enligt Polislagen 29 § också för andra som med laga stöd griper någon. Skyddsvisitation skall endast ske för att undersöka att den gripne inte har föremål som kan vara farliga för honom själv eller den som griper honom. Visitationen skall också ske på ett sådant sätt att det är så lite kränkande för den enskilda individen som möjligt. Lämpligtvis inleds den med en fråga om den gripna har något på sig som han tror kan uppfattas som farligt och sedan fortsätter man med att känna utanpå kläderna. Även väskor och andra medförda föremål kan vid behov undersökas.²⁸ Skyddsvisitationen får inte förväxlas med kroppsbesiktning eller annat som har till syfte att söka efter bevis, det är polisens sak. Inte heller får skyddsvisitationen användas för att söka efter legitimationshandlingar, detta är en kroppsbesiktning som endast får göras av polis.

²⁸ Munck m fl s 44.

4.2.3 Överlämna till närmaste polisman

I RB 24:7 stadgas att efter ett envarsgripande skall den gripne skyndsamt skall överlämnas till närmaste polisman. Detta är ett absolut krav, du har alltså rätt att gripa en person men inte rätt att släppa honom fri, det måste polisman göra. Upptäcker man att gripandet varit felaktigt får det dock anses mindre fel att släppa personen än att låta det olagliga gripandet fortgå. Det gör dock inte att frisläppandet är riktigt, bara mindre oriktigt.

Med tanke på det stora antal rutinmässiga envarsgripanden som görs av butikskontrollanter i butiker kan det ibland upplevas som slöseri med resurser att polisen vid varje tillfälle ska skicka ut en polisman som övertar gripandet och kort därefter släppa den gripne på fri fot i väntan på att utredningen avslutas och eventuellt leder till åtal. För att komma runt denna problematik satte polisen under en period upp en telefonlinje dit butikskontrollanter som gripit någon kunde ringa. Via telefonlinjen som kallades "snattefonen" så sköttes identitetskontroll, förhör och frisläppande. Detta var i och för sig effektivt men frågor kring rättssäkerheten ställdes och JO hade starka synpunkter på systemet.²⁹ Värt att poängtera är att detta förenklade förfarande var frivilligt för den gripne. Motsatte han/hon det överlämnades fallet på sedvanligt sätt. Trots frivilligheten ansåg inte JO förfarandet som godtagbart. Att överlämna gripandet till polisman på det sätt som stadgas i RB 24:7 andra stycket kan inte enligt JO ske per telefon. Kan en polisman inte omedelbart komma till platsen skall istället den gripne omedelbart frigges. Detta uttalande från JO förefaller dock mindre logiskt eftersom detta i ännu mindre grad kan anses vara ett överlämnande. Dock är det rimligt ur andra aspekter, eftersom det knappast kan anses proportionellt att en gripen snabbare får vänta flera timmar innan polisen har tid att komma. En annan uppenbar invändning mot att utredningsåtgärder sker via telefon är att identifiering av den misstänkte inte skett på ett tillfredställande sätt. Identifiering skall för att uppfylla kraven på rättsäkerhet göras av en befattningshavare inom polisväsendet vid ett personligt sammanträffande med den misstänkte.³⁰

²⁹ JO 2000/01 s 137.

³⁰ JO 2000/01 s 137.

4.3 Putativt envarsgripande

Självklart kan det någon gång vara så att en person som försöker göra ett lagenligt envarsgripande har tagit fel på straffsatsen för ett brott, misstolkat situationen så pass att han tolkat någon som brottsligt fast det inte var det eller råkat ta fel på person. I dessa fall har alltså ett allvarligt misstag begåtts men så länge personen trots sig vidtaga ett riktigt gripande kan ändå skäl finnas för att inte döma honom/henne för ett så allvarligt brott som olaga frihetsberövande ändå är. Man talar i sådana fall om ett putativt envarsgripande. Enligt samma diskussion som förs nedan angående putativt nödvärn kan villfarelsen om den varit ursäktlig leda fram till straffrihet. Är den inte ursäktlig kan dömas endast för ett oaktsamhetsbrott, och något sådant finns inte vad gäller olaga frihetsberövande.³¹ I praktiken är alltså putativa envarsgripande straffria. Annorlunda formulerat så kan du, om du tror dig göra ett riktigt gripande, inte bli straffad. Detta är dock en sanning med modifikation eftersom det i praktiken kommer till vissa bevisproblem. Om du blir anklagad för att ha gjort ett felaktigt gripande kan det vara svårt att få polis, åklagare och domstol att tro på att du verkligen inte förstod att du begick ett fel. Särskilt svårt blir detta om du arbetar inom ett yrke där du bör och normalt har kunskap om de gällande reglerna eller om de vet att du läst på särskilt om envarsgripande. Ja faktum är att när du har läst denna uppsats minskar din möjlighet att gå fri med hänvisning till ett putativt envarsgripande.

³¹ Westerlund, Straffprocessuella tvångsmedel s 50.

5. Nödvärn

BrB 24 kap 1 § *En gärning som någon begår i nödvärn utgör brott endast om den med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig.*

Rätt till nödvärn föreligger mot

- 1. ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom,*
- 2. den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtas på bar gärning,*
- 3. den som olovligen trängt in i eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg, eller*
- 4. den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse.*

5.1 När kan det bli fråga om nödvärn

Att använda sig av nödvärnsbestämmelsen i BrB 24 kap 1 § blir aktuellt när en person gjort en gärning som normalt är straffbar som brott enligt lag men då omständigheterna är sådana att han enligt nödvärnsparagrafen ändå skall gå fri från ansvar. En person som använder sig av nödvärnsbestämmelserna kan alltså till och med gå fri från ansvar trots att han dödat en annan människa med uppsåt om hans handlande i lagens mening inte varit uppenbart oförsvarligt. Har det varit uppenbart oförsvarligt, kan han ändå som jag behandlar nedan under 5.3 gå fri från ansvar. Om han inte frias helt kan han i vart fall med hjälp av regeln i BrB 29 kap 3 § 5 p få straffnedsättning.

Nödvärnsrätt tillkommer inte endast den som angrips utan också den som hjälper den angripne. Någon vädjan om hjälp behöver inte till. Det kan också vara fråga om att den angripne till och med vill hantera situationen själv utan att det för den skull utesluter att man genom nödvärn kan hjälpa till. Det är alltså tillåtet att hjälpa sin kompis eller en främling på stan med hänvisning till nödvärnsbestämmelserna. Självklart under förutsättning att man håller sig inom de uppsatta gränserna.

5.1.1 Påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp

Om person eller egendom utsätts för ett påbörjat eller omedelbart överhängande brottsligt angrepp gäller nödvärnsrätten. Med angrepp avses varje form av fysisk kränkning, till exempel misshandel, betvingande och fysiska former av ofredande-våld, däremot inte angrepp av enbart verbal natur.³²

³² Westerlund, Polisens vapenanvändning s 23f.

Det går alltså aldrig att utöva nödvärn mot enbart verbala förolämpningar eller hot. Den som slår någon för att få stopp på raden av okvädesord begår alltså brottet misshandel. Det finns dock inte något som säger att angreppet mot person eller egendom måste vara uppsåtligt, varför även oaktsamhet kan utgöra sådant brottsligt angrepp som avses i paragrafen.³³ Detta är självklart fallet endast om det är fråga om ett så kallat oaktsamhetsbrott.

Även om det ställs krav på att angreppet skall vara brottsligt ställs inget krav på att angriparen skall straffas för angreppet, han behöver inte ens kunna straffas. Det kan alltså finnas rätt till nödvärn även när angriparen är under 15 år eller är psykisk sjuk, då även de kan begå brott.³⁴ Enligt diskussionen som förts ovan gäller detta dock inte barn som är under sju år då dessa inte anses kunna uppfylla det subjektiva rekvisitet som krävs för att en gärning skall anses som brott. Följaktligen kan de därför ej begå ett sådant brottsligt angrepp som krävs enligt nödvärnsbestämmelserna.³⁵ I dessa fall får man istället bedöma situationen utifrån reglerna om nöd.³⁶

Någon rätt att utöva nödvärn mot till exempel en polismans lagliga ämbetsåtgärder finns inte. Inte ens i de fall då man anser att han går utöver de befogenheter han har och han därmed gör sig skyldig till tjänstefel eller annat brott anses nödvärn kunna tillämpas. Enligt samma resonemang kan man inte använda sig av nödvärn för att försvara sig mot någon som gör ett, kanske i och för sig felaktigt, envarsgripande. Någon rätt till nödvärn mot nödvärn finns inte heller eftersom angreppet som begås i nödvärn inte är att anse som brottsligt.³⁷ I de situationer där det är fråga om ett slagsmål med samtidiga angrepp kan nödvärnsrätt aldrig ges någon av slagskämparna.³⁸ Att en person, genom till exempel muntliga provokationen, varit delaktig i att provocera fram ett angrepp gör inte att hans nödvärnsrätt bortfaller.

Det står uttryckligt i lagtexten att det räcker med att angreppet är nära förestående, det behöver alltså inte vara påbörjat. Detta skapar dock vissa gränsdragningsproblem då det kan vara svårt att avgöra vad som är nära förestående.

³³ Jareborg, Allmän kriminalrätt s 257.

³⁴ Prop 1993/94:130 s 28.

³⁵ Westerlund, Stencilsamling s 4.

³⁶ Jareborg, Straffrättens ansvarslära s 139.

³⁷ Prop 1993/94:130 s 28.

³⁸ Norée s 221. Se även NJA 1993 s 553.

Stadgandet får inte tolkas så brett att man börjar tillämpa sig av såkallat preventivt nödvärn, då detta är förbjudet. Man kan alltså inte som värd ta tag i någon och hålla fast personen inför till exempel en tillrättavisning med hänvisning till att han kanske kan bli aggressiv av att tillrättavisas. Inte heller kan du vidta andra brottsliga åtgärder för att förebygga ett brottsligt angrepp som du med stor sannolikhet tror kommer ske. Det brottsliga angreppet måste vara påbörjat eller överhängande.

Det får alltså inte heller vara avslutat. Så fort angreppet avslutas upphör nödvärnsrätten.³⁹ Någon rätt till självhämd finns alltså inte, endast rätt till självförsvar. En annan sak är att man efter avslutat angrepp antagligen fortfarande har en rätt att göra ett gripande enligt RB 24 kap 7 § och därmed använda visst våld.⁴⁰

5.1.2 Hinder för att egendom återtas på bar gärning

Under en förutsättning kan dock nödvärn användas även när det brottsliga angreppet är avslutat. Det är när det är fråga om tagande av egendom och gärningsmannen hindrar att egendomen återtas på bar gärning. Själva hindrandet kan ske på flera olika sätt. Självklart kan det ske genom hot om våld eller våld, men också genom att till exempel vägra stanna vid anmodan och därmed försvåra återtagandet.⁴¹

Återtagandet måste också enligt paragrafen ske på bar gärning, vilket brukar tolkas så att det ska äga rum direkt på platsen för brottet eller under ett kontinuerligt förföljande därifrån. En viss vidgning av detta begrepp måste dock anses ha skett genom att HD ansett det vara tillåtet att återtaga egendomen från en person som inte ens setts begå brottet utan som har hittats något kvarter bort några enstaka minuter efter att brottet var begånget.⁴² Detta domslut har i doktrinen kritiserats och ifrågasatts. En viss varning för utnyttjande av denna utvidgade rätt till nödvärn bör utfärdas. Har alltför lång tid förflutit mellan brottet och när brottslingen med egendomen påträffas gäller inte längre nödvärnsrätten. Någon allmän rätt att återtaga föremål man har äganderätt till ges alltså inte.

³⁹ Prop 1993/94:130 s 28.

⁴⁰ Jareborg, Straffrättens ansvarslära s 138.

⁴¹ Jareborg BrB kap 23-24 mm s 47.

⁴² NJA 1994 s 48.

5.1.3 Olovligen trängt in eller försöker sig in

Att endast försöka ta sig in på ett område som avses i BrB 24:1 tredje punkten är inte ett sådant angrepp som avses i första punkten⁴³, det behöver inte ens vara brottsligt alls. Något våld behöver inte användas i samband med det olovligen inträngandet, det är nog att smyga sig in eller på annat sätt gömma sig.⁴⁴ Ställer man nödvärnsrätten i relation till brotten hemfridsbrott och olaga intrång kan man konstatera att vid hemfridsbrott föreligger alltid nödvärnsrätt, antingen enligt denna punkt alternativt den fjärde som behandlas nedan. Vad gäller olaga intrång är inte alltid nödvärnsrätt självklar. De platser som innefattas av bestämmelsen angående olaga intrång är fler än de som avses i den behandlade nödvärnsparagrafen. Platserna i nödvärnsparagrafen kan dock kompletteras med fler genom analogisk tolkning eftersom det här är fråga om en ansvarsfrihetsregel som är till den tilltalades fördel varför legalitetsprincipen inte sätter några hinder i vägen.⁴⁵ Det är alltså tillåtet att använda sig av nödvärnsrätten mot någon som olovligen klättrar över ett staket för att komma in på till exempel en nöjespark eller fotbollsmatch. I paragrafen stadgas inget om att rätten endast får användas inom en viss tidrymd. Det tycks som att man kan använda nödvärn mot en person även om man hittar honom flera timmar efter det olovligen intrånget. Detta är dock mig veterligen aldrig prövat varför viss försiktighet bör iakttagas.

5.1.4 Vägrar lämna bostad

Till skillnad från den ovanstående punkten krävs inte här att en person tagit sig in olovligen utan det räcker med att personen inte lämnar platsen efter tillsägelse. I gengäld gäller nödvärnsrätten endast när det är fråga om en bostad. Begreppet bostad skall tolkas förhållande brett och gäller även tillfälligt boende såsom tält, sommarstuga eller husvagn. Något krav på att man äger bostaden finns inte, det som är avgörande är om man bor där. Rätten till nödvärn gäller också till bostaden tillhörande tomt, även om gränsen för vilket våld som får användas i detta fall är snävare.⁴⁶

⁴³ Leijonhufvud, Wennberg s 84.

⁴⁴ Holmqvist m fl s 228.

⁴⁵ Leijonhufvud, Wennberg, Straffansvar s 84.

⁴⁶ NJA 1978 s 356.

Nödvärn kan aldrig användas mot någon som själv bor i lägenheten, inte ens om den delas mellan flera personer. I det fall att de i bostaden boende är oense vad gäller om en person som inte bor i bostaden får kvarstanna räcker det däremot att en person vill att gästen skall lämna för att nödvärnsrätt skall inträda.

5.2 Ansvarsfrihet vid nödvärn

Om en nödvärnssituation är för handen skall alltså en brottslig gärning, under förutsättning att den håller sig inom vissa gränser, anses som acceptabel. Efter att ha prövat om en nödvärnssituation har förelegat måste man pröva om nödvärnshandlingen hållit sig inom gränsen för vad som är tillåtet. Nödvärnshandlingen torde oftast bestå av våld och hot om våld, men skulle teoretiskt kunna bestå i även åtgärder, den skall dock vara en försvarsåtgärd riktad mot angriparen eller mot något av dennes intressen för att anses som acceptabel.⁴⁷ Vid bedömning om nödvärnshandlingen hållit sig inom gränsen för vad som inte är uppenbart oförsvarligt tar domstolen ställning till om hur handlingen med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt, skall bedömas.

5.2.1 Angreppets beskaffenhet

Här får en bedömning av allvaret i angreppet ske. Hänsyn tas till farlighet, angriparens ålder, kroppsstyrka, psykiska tillstånd, beväpning och eventuellt påverkan av droger.⁴⁸ Man tar också hänsyn till den angripnes egenskaper som kan påverka hans eller hennes möjligheter att bemästra situationen. En liten svag person kan vara berättigad att ta till grövre våld för att freda sig än en fysiskt starkare person.⁴⁹ Man har naturligtvis också rätt till mer våld om angreppet sker med en pistol, kniv eller annat livsfarligt vapen än om det sker med knytnävar.⁵⁰

5.2.2 Det angripnas betydelse

Här tas hänsyn till vad det är som angrips. Det är naturligtvis inte tillåtet att använda dödligt våld för att försvara en blomrabatt men kan vara det för att försvara en människa. Rent allmän kan man säga att man har rätt att använda mer våld för att skydda liv än för att skydda egendom. Hur mycket våld som får användas för att skydda

⁴⁷ Jareborg, Allmän kriminalrätt s 259.

⁴⁸ Dahlström m fl s 55.

⁴⁹ Prop 1993/94:130 s 32.

⁵⁰ Dahlström m fl s 55.

egendom beror självklart på egendomens värde. Dock kan livsfarligt våld aldrig accepteras vid skydd av egendom.⁵¹

5.2.3 Omständigheterna i övrigt

Denna formulering används som en form av ”slasktratt” för omständigheter som kan påverka bedömning på olika sätt. Kom angreppet plötsligt eller hann den angripne tänka igenom sin respons. Kunde han undvika angreppet genom att ropa på hjälp, ringa polisen eller dylikt är omständigheter som kan beaktas.⁵² Något krav på att springa från en situation om den möjligheten finns ställs dock inte.⁵³ Det kan dock finnas undantag från detta om man har att göra med någon som är psykiskt sjuk, minderårig eller liknande. Då kan det vara uppenbart oförsvarligt att välja att stå kvar.⁵⁴

5.2.4 Försvarlighetsbedömningen

Den vidtagna nödvärnshandlingen behöver på intet sätt vara försvarlig. Den kan till och med vara oförsvarlig och ändå ge ansvarsfrihet. Gränsen går först när nödvärnshandlingen är uppenbart oförsvarlig, först då bortfaller ansvarsfriheten. Denna frikostiga bedömning har valts eftersom det för den angripne kan vara svårt att avgöra vad som är tillåtet och inte och man har velat ha en viss marginal av straffrihet.⁵⁵ Våldet som använts måste som sagt vara stå i rimlig proportion till angreppet och den skada som hotat.⁵⁶ Vid bedömning av nödvärnshandlingen beaktas inte endast den skada som handlingen orsakat utan också den fara som uppkommit.⁵⁷ Att skjuta mot någon och missa med en hårsman är oftast uppenbart oförsvarligt även om ingen skada uppkommit.

I vissa fall kan det vara uppenbart oförsvarligt att använda våld överhuvudtaget. Detta kan vara fallet om man istället verbalt kunnat skrämja eller varna förövaren istället.⁵⁸

⁵¹ Dahlström m fl s 55.

⁵² Prop 1993/94:130 s 31.

⁵³ Dahlström m fl s 55.

⁵⁴ Holmqvist m fl s 582.

⁵⁵ Strahl s 395.

⁵⁶ Elwing m fl s 24.

⁵⁷ Jareborg, Straffrättens ansvarslära s 143.

⁵⁸ NJA 1977 s 655.

En intressant aspekt i bedömningen av en nödvärnshandling är vem som har bevisbördan för att en nödvärnssituation har förelegat och att agerandet inte har varit uppenbart oförsvarligt. I princip är det alltid åklagaren som har bevisbördan i brottmål och det gäller även när en nödvärnsinvändning kommer. Det är upp till åklagaren att bevisa att den tilltalade inte har handlat inom gränserna för nödvärnet.⁵⁹ Detta sammanhänger med den så kallade oskyldighetspresumtionen som stadgar att den som anklagas för ett brott skall betraktas som oskyldig till dess att domstolen har fastställt hans skuld.⁶⁰ Samma höga beviskrav som gäller för den åtalade gärningen, att den tilltalades skuld skall vara ställd utom rimligt tvivel, har dock inte ansetts kunna uppställas. Man uttrycker sig istället så att åklagaren bör frambringa så mycket bevisning att nödvärnsinvändningen framstår som obefogad.⁶¹

5.3 Putativt nödvärn

Det är inte svårt att tänka sig situationer där en person tror sig vara angripen och nyttjar sig av nödvärn fast det senare visar sig att han inte alls var angripen. I sådana fall där en person trott sig finnas i en nödvärnssituation talar man om så kallat putativt nödvärn. Villfarelsen kan till exempel bestå i att trott att man är angripen fastän personen i fråga bara ville klappa en på axeln eller man uppfattar en pinne som en pistol. I sådana fall föreligger objektivt sett ingen nödvärnssituation, däremot en putativ.

Konsekvensen av att det föreligger en putativ nödvärnssituation är att domstolen först måste pröva situationen på samma sätt som om det verkligen hade varit en nödvärnssituation. Kommer domstolen fram till att handlandet i denna bedömning lett till ansvarsfrihet får man gå vidare och se om den inbillat angripnes misstag att tro sig vara utsatt för ett angrepp varit oaktsamt.

Om misstaget att tro sig vara angripen inte efter omständigheterna varit ursäktligt kan den som trott sig vidtaga en nödvärnshandling dömas för ett oaktsamhetsbrott även om handlingen inte varit uppenbart oförsvarlig. Det kan dock aldrig bli fråga om ett uppsåtligt brott.

⁵⁹ Se bl a NJA 1969 s 425, NJA 1970 s 58, NJA 1971 s 442 samt NJA 1978 s 356.

⁶⁰ Westerlund, Polisens vapenanvändning s 30.

⁶¹ NJA 1990 s 210.

Om det rör sig om en berusad person tillämpas den så kallade rusläran som innebär att man döms för den handling man vill företa då man är berusad samt för vad man skulle ha vetat om man varit nykter.⁶²

5.4 Nödvärnsexcess

BrB 24 kap 6 § Om någon i fall där 1--5 §§ detta kapitel eller 10 § polislagen (1984:387) är tillämplig har gjort mer än vad som är medgivet, skall han ändå vara fri från ansvar, om omständigheterna var sådana att han svårligen kunde besinna sig

Om vi försöker lämna de juridiska resonemangen på papper ett tag och försöker föreställa oss och sätta oss in i en faktiskt nödvärnssituation tror jag att vi alla kan inse att det kan vara väldigt psykiskt pressande att uppleva något sådant. Alla som någon gång upplevt stark psykisk eller för den del fysisk påfrestning vet att det inte alltid är så lätt att tänka rationellt. Det är alltså inte orimligt utan snarare troligt att personer i nödvärnssituationer kan komma att handla på ett sätt som inte kan anses rationellt och därmed stundtals överskrida gränsen för vad som är uppenbart oförsvarligt. I dessa fall talar man om nödvärnsexcess och detta kan faktiskt även det leda till ansvarsfrihet om omständigheterna var sådana att den tilltalade svårligen kunde besinna sig. Vid bedömningen skall tas hänsyn dels till farans art och den tid som stått till förfogande för en korrekt reaktion, dels till gärningsmannens individuella egenskaper.⁶³ Vad gäller gärningsmannens individuella egenskaper bör domstolen beakta nervositet, lättskrämdhet, häftigt lynne, panikkänslor samt tillstånd av akut rädsla.⁶⁴ Även faktorer som tidsbrist, nyvakenhet, trötthet och sjukdom kan spela in.⁶⁵ Berusning kan självklart påverka omdömet och förmågan att handla rationellt. I många delar av straffrätten tillämpar man den så kallade rusläran, men inte här, man bedömer personens möjlighet att besinna sig utifrån det tillstånd han i situationen befinner sig i.⁶⁶ I ett tidigare HD-fall blev det fråga om en bedömning av hur svårt det är att besinna sig, det hade varit svårt att besinna sig men inte tillräckligt svårt för att motivera straffrihet.⁶⁷ Samma resonemang som använts vad gäller putativt nödvärn kan användas vid putativ excess.⁶⁸

⁶² Dahlström m fl s 16.

⁶³ SOU 1988:7 s 141.

⁶⁴ Prop 1993/94:130 s 45f.

⁶⁵ Blomkvist s 57.

⁶⁶ Holmqvist m fl s 617.

⁶⁷ NJA 1970 s 58.

⁶⁸ Prop 1993/94:130 s 46f.

5.5 Nöd

BrB 24 kap 4 § *En gärning som någon, i annat fall än som nämnts tidigare i detta kapitel, begår i nöd utgör brott endast om den med hänsyn till farans beskaffenhet, den skada som åsamkas annan och omständigheterna i övrigt är oförsvarlig.*

Nöd föreligger när fara hotar liv, hälsa, egendom eller något annat viktigt av rättsordningen skyddat intresse.

Medan nödvärnsrätt gäller vid brottsliga angrepp kan nöd åberopas i andra farliga situationer där något som är skyddsvärt ur samhällets synvinkel hotas. Exempel på en situation där nöd kan behöva tillgripas är vid angrepp från djur, någon människa råkar ut för en olycka, eller om en byggnad är på väg att börja brinna. I dessa fall kan det vara rimligt att man vidtar handlingar som i sig är brottsliga för att undvika följder som är mycket värre verkningarna av den aktuella brottsliga handlingen. Det finns åtskilliga fler exempel på nödsituationer som kan aktualisera ansvarsfrihet, viktigt att påpeka är dock att endast intressen som skyddas av rättsordningen är aktuella. Nödhandlingen måste stå i rimlig proportion till nödsituationen. Bedömningen här motsvarar till stor del den som sker vid nödvärn, man tar hänsyn till farans beskaffenhet, den skada som åsamkas annan och omständigheterna i övrigt. Värt att poängtera är dock att nödhandlingen inte får vara oförsvarlig, jämfört med nödvärnshandlingen som inte får vara uppenbart oförsvarlig.

6. Samarbete mellan värd och ordningsvakt

Som sades i inledningen har ordningsvakter en till polisen viktig kompletterande roll vad gäller ordningshållning. I flera sammanhang kompletteras ordningsvakterna också av värddar eller andra former av rättsligt inte lika reglerade ordningshållare. Detta är en naturlig konsekvens av att man ibland ansetts sig behöva utöka ordningshållningen och inte kunnat få tag på tillräckligt många vakter, velat utföra uppgifter som ordningsvakter inte får eller bör utföra eller av andra skäl velat mixa de ordningshållande funktionerna. Självklart passar även ordningsvaktens samarbete med vanliga civila utan någon som helst ordningshållande funktion även in här eftersom de har precis samma rättsliga ställning. Tydligast ser vi samarbetet på krogen där ofta ordningsvakter och värddar blandas i krogdörren, ibland på sätt som är juridiskt problematiskt enligt resonemangen nedan.

6.1 Bistå i ordningsvaktens arbete

Det har länge funnits en uppfattning bland en del ordningsvakter och andra som arbetat tillsammans med ordningsvakter att det finns en möjlighet att biträda en ordningsvakt i hans arbete och därmed få del av hans befogenhet. I sina extremaste former har man tolkat möjligheten som att så länge det finns en ordningsvakt på ett ställe kan all ordningshållande personal på platsen agera såsom om de vore ordningsvakter. Någon sådan här möjlighet finns INTE. Det finns inget som heter att gå på någon annans förordnande.

Om en ordningsvakt vidtar en åtgärd med stöd av sitt förordnande, till exempel leder ut någon med stöd av PL 13§ kan inte en värd eller annan ta tag i andra armen och hjälpa honom med mindre än att personen är så stökig att ett brottsligt angrepp är överhängande och nödvärnsbestämmelsen är tillämplig. Att en ordningsvakt genom att be om hjälp kan dela med sig av sin befogenhet är alltså en villfarelse. Detta fastslog HD redan 1905 i ett rättsfall som i och för sig i huvudsak behandlade något annat men vars slutsatser i förlängningen får denna konsekvens.⁶⁹

⁶⁹ NJA 1905 s 337.

Alltså krävs det ett tillräckligt antal ordningsvakter vid en tillställning om de skall kunna utföra de arbetsuppgifter som är exklusiva för ordningsvakter, främst avlägsnanden och omhändertaganden av berusade personer. I dessa uppgifter kan inte värdar eller privatpersoner bistå. Bedömer ordningsvakterna att de är för få tvingas de avstå från åtgärden alternativt tillkalla polis. I andra uppgifter såsom gripanden, nödvärnssituationer eller helt okomplicerade vanliga uppgifter har dock envar samma eller i vissa fall större möjligheter att agera.

6.2 Kolla väskor, legitimation och visitera

Som nämdes i inledningen av kapitel 6 samarbetar ofta värdar och ordningsvakter i samband med insläpp på krogen, konserter, nöjesparker eller andra evenemang. Inte sällan finns det i samband med insläppet någon form av ålderskontroll, genomsökning av väskor eller till och med visitation av besökarna. Detta sker inte med stöd av någon befogenhet, då varken ordningsvakter eller värdar har någon sådan.

I RF 2:6 står det uttalat att den enskilde är skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp med mindre än att sådant ingrepp har fått stöd i lag, utförligare om detta ovan. Frågan är om den enskilde genom samtycke kan avtala bort detta skydd. I doktrinen⁷⁰ och i JO:s uttalande⁷¹ har denna fråga besvarats nekande med undantag för när ingreppet varit gynnande för den enskilde. Rättsläget får betraktas som något osäkert i detta avseende, men tydligt är att samtycke inte kan motivera övertramp av de grundlagsskyddade rättigheterna annat än när speciella förutsättningar föreligger.

En polis får alltså inte genomsöka en väska, visitera någon eller undersöka identiteten med mindre än att han har lagstöd för detta, eller det uteslutande är gynnande för den enskilde (vilket jag har svårt att se att det kan vara). Samma sak gäller för en ordningsvakt. Detta skydd gäller som sades ovan endast mellan enskilda och samhället, inte mellan enskilda. Konsekvensen blir att om det är fråga om enskilda såsom en besökare och en värd får man istället se till vad som är förbjudet enligt till exempel brottsbalken. Att börja visitera en person hur som helst är självklart inte tillåtet. Det kan bli fråga om misshandel eller ofredande. Dock utgör samtycke en sådan omständighet som oftast medför ansvarsfrihet enligt BrB 24:7.

⁷⁰ Westerlund, Straffprocessuella tvångsmedel s 15f.

⁷¹ JO 2003/04 s 75.

Om en värd får ett samtycke att se på en legitimation, väska eller att visitera en person är detta fullt tillåtet. Får han inte detta samtycke kan han som en del av avtalet mellan arrangören och besökaren neka inträde. Accepterar inte besökaren detta och olovligen tränger in på området uppstår antagligen nödvärnsrätt. Har besökaren väl släppts in finns dock i praktiken ingen möjlighet att visitera, kontrollera väskor eller legitimation. Detta är alltså ett område där värdar eller liknande har större frihet att agera än vad ordningsvakter har. Detta är antagligen en av de största anledningarna till varför värdar alltmer syns i dörrarna på våra krogar och liknande.

Skulle en ordningsvakt kontrollera en legitimation i dörren på krogen, vilket ofta händer begår han rent juridiskt tjänstefel. En ordningsvakt får inte ens stå direkt vid sidan om när en värd agerar enligt ovanstående eftersom det kan framstå som ett otillbörligt påtryckningsmedel från myndigheternas sida. För att förfarandet skall vara juridiskt oantastligt måste värdar och ordningsvakter i dessa situationer arbeta tydligt åtskiljt.

6.3 Tjänstemannaskydd

BrB 17:1 § Den som med våld eller hot om våld förgriper sig å någon i hans myndighetsutövning eller för att tvinga honom till eller hindra honom från åtgärd däri eller hämnas för sådan åtgärd, dömes för våld eller hot mot tjänsteman till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Det samma skall gälla, om någon sålunda förgriper sig mot den som tidigare har utövat myndighet för vad denne däri gjort eller underlåtit.

BrB 17:5 § Vad i 1, 2 och 4 §§ stadgas skall ock gälla, om någon på sätt som i nämnda paragrafer sägs förgriper sig mot eller hindrar den, som enligt särskilt föreskrift skall åtnjuta samma skydd som är förenad med myndighetsutövning eller som är eller har varit kallad att biträda förrättningsman vid åtgärd som omfattas av sådant skydd.

Under ovanstående lagrum ges vissa yrkesgrupper ett utökat skydd i sin myndighetsutövning. Det har ansetts grövre att använda våld eller hota någon inom dessa grupper när de agerar för samhällets räkning än att göra motsvarande gärningar på vem som helst. Detta eftersom man vill skydda vårt samhällssystem från övergrepp.

Vad som utgör hot mot tjänsteman har jag kortfattat behandlat ovan i samband med olaga hot. Vad som utgör våld kan man avgöra genom att hämta ledning ur det ovan behandlade misshandelsbrottet. Det jag vill behandla i denna del är vilka grupper som har detta utökade skydd, vilka anses utföra myndighetsutövning på ett sådant sätt som avses i paragrafen.

Vidden av myndighetsutövning har i praxis tolkats förhållandevis brett och innefattar bland annat ordningsvakt. Också tjänsteman på lokaltrafiken har ansetts kunna ha sådant skydd då hans anvisningar varit straffsanktionerade i den lokala ordningsstadgan.⁷²

Butikskontrollanter som saknar offentlighetsrättslig befogenhet har dock i normalfallet inte ansetts ha förhöjt skydd enligt 17 kapitlet BrB.⁷³ Detta då hans befogenheter att agera endast grundar sig i envarsgripande enligt RB 24:7. Jag ställer mig något frågande till lämpligheten i att en person som vidtar en sådan åtgärd som ett envarsgripande saknar förhöjt rättsligt skydd, men självklart går gällande rätt i sammanhanget före min personliga åsikt.

Värt att poängtera är dock att butikskontrollanten kan ha ett förordnande som väktare och i det fallet har han/hon skydd enligt BrB 17:5 §. Han/hon kan till och med ha ett förordnande som ordningsvakt och skyddas då enligt BrB 17:1 §. Skyddet varierar alltså inte bara på vilken handling som vidtas utan också beroende på vem som vidtar den och med vilket rättsligt stöd. Slutsatsen blir alltså att gemene man och den som arbetar som värd inte har det förhöjda tjänstemannaskyddet.

⁷² NJA 1980 s 421.

⁷³ Westerlund, Ordningsstörande brott s 189f.

7. Avslutande reflektioner

Rätten att göra envarsgripanden och att använda sig av nödvärn är omfattande och praktiskt mycket användningsbar. Samtidigt är den fel utnyttjad mycket farlig, både för den som utsätts för den felaktiga åtgärden som för den som utför den. Det är därför viktigt att de som har dessa rättigheter också besitter vissa kunskaper kring rättigheterna. Mitt intryck är att denna kunskap på många håll saknas. När jag i mitt jobb som värd talat med personer är den spontana reaktionen, du får väl egentligen inte göra någonting alls om det händer något. På ett sätt är det ju sant. Jag får inte göra mer än vad de som frågar får, men det är å andra sidan ganska mycket. När man sedan förklarar för dem alla de rättigheter de själva har möts man ofta av en förvånad och ifrågasättande min. Samtidigt som denna totala okunskap finns har butiksinnehavare in väktare för att skydda deras butik på alla sätt möjliga. Butiksinnehavaren förväntar sig att väktaren skall underlätta underverk, när han egentligen inte har större möjligheter att ingripa än vad butiksinnehavaren själv har. Inte heller ordningsvakter kan i alla situationer agera såsom deras arbetsgivare förväntar sig av dem vilket medför problem på flera sätt. Inte sällan ställs värdar, väktare och ordningsvakter inför valet att tänja/bryta mot lagen eller att göra uppdragsgivaren missnöjd, eller i värsta fall få sparken. Det är alltså av flera skäl viktigt att samhällsmedborgarna känner till de rättigheter och befogenheter de har. Tyvärr tycker jag att skolan här underlåter att ta sitt ansvar. Den undervisning i juridik som ges på grundskola och gymnasiet sker genom ett fåtal lektioner och just de i denna uppsatsen behandlade områden förbises ofta helt. Konsekvensen är att vi har samhällsmedborgare som inte alls vet vilka möjligheter de har att agera, eller kanske ännu värre bara har en ytlig och felaktig bild av vad som gäller. Ännu viktigare är självklart att de som vardagligt arbetar med dessa befogenheter och rättigheter som grund har en än djupare kunskap om dessa. Min förhoppning är att denna uppsats i någon mån kan ha bidragit till att öka på den så välbehövligen kunskapen.

8. Käll- och litteraturförteckning

8.1 Offentligt tryck

Prop 1993/94:130 Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.).

SOU 1982:39 Stöld i butik

JO 2000/01 s 137

JO 2003/04 s 75

RPS, Tillsynsenheten, dnr VKA-128-2414/03

8.2 Rättsfall

NJA 1905 s 337

NJA 1969 s 425

NJA 1970 s 58

NJA 1971 s 442

NJA 1977 s 655

NJA 1978 s 356

NJA 1980 s 421

NJA 1988 s 351

NJA 1990 s 210

NJA 1990 s 324

NJA 1993 s 553

NJA 1994 s 48

8.3 Litteratur och tidskrifter

Allerdahl, Charlotta. Nödvärnsrätten. Studentuppsats Juridiska institutionen vid Göteborgs universitet. Göteborg. 2003. Cit Allerdahl.

Berggren, Nils-Olof, Munck, Johan. Polislagen. 5:e upplagan. Nordstedts Juridik AB. Stockholm. 2006. Cit Berggren m fl.

Dahlström, Mats, Nilsson, Inger, Westerlund, Gösta. Brott och påföljder. En lärobok i straffrätt om brottsbalken. Bruuns Bokförlag. Göteborg. 2001. Cit Dahlström m fl.

Danelius, Hans. Mänskliga rättigheter i europeisk praxis. 2:a upplagan. Nordstedts juridik AB. Stockholm. 2002. Cit Danelius.

Elwing, Carl M, Wallén, Per-Edwin, Aspelin, Erland. Brott och brottmål. 7:e upplagan. Norstedts Juridik. Angered. 1993. Cit Elwing m fl.

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole, Wennberg, Susanne. Brottsbalken. En kommentar. Del I och II. Åttonde upplagan. Norstedts Juridik AB. Göteborg. 2000. Cit Holmqvist m fl.

Jareborg, Nils. Allmän kriminalrätt. Iustus förlag AB. Uppsala. 2001. Cit Jareborg, Allmän kriminalrätt.

Jareborg, Nils. Brottsbalken kap. 23-24 med mera. Iustus förlag AB. Uppsala. 1985. Cit Jareborg, BrB kap 23-24 m m.

Jareborg, Nils. Straffrättens ansvarslära. Iustus förlag AB. Uppsala. 1994. Cit Jareborg, Straffrättens ansvarslära.

Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne. Straffansvar. 6:e upplagan. Norstedts Juridik AB. Göteborg. 2001. Cit Leijonhufvud, Wennberg.

Munck, Johan, Vilgeus, Jan, Carlberg Johansson, Lena. Ordningsvakt och väktare. 3:e upplagan. Norstedts Juridik AB. Stockholm. 2005. Cit Munck m fl.

Norée, Annika. Laga befogenhet. Polisens rätt att använda våld. Akademisk avhandling. Stockholm. 2000. Cit Norée.

Strahl, Ivar. Allmän straffrätt i vad angår brotten. Lund. 1976. Cit Strahl.

Westerlund, Gösta. Ordningsstörande brott. 3:e upplagan. Bruuns bokförlag. Göteborg. 2006 Cit Westerlund, Ordningsstörande brott.

Westerlund, Gösta. Polisens vapen användning. Bruuns bokförlag. Göteborg. 2003. Cit Westerlund, Polisens vapen användning.

Westerlund, Gösta. Stencilsamling m m i straffrätt. Göteborg. 2002. Cit Westerlund, Stencilsamling.

Westerlund, Gösta. Straffprocessuella tvångsmedel. 2:a upplagan. Bruuns bokförlag. Göteborg. 2005 Cit Westerlund, Straffprocessuella tvångsmedel.

Apropå 4-5/2003 Cit. Västerbro, Medierna skapar rädsla